

Frakcijski zapleti in kontroverze med Trockim in triumviratom: O "smički" med mestom in podeželjem (6. decembra 1923)*

MARJAN BRITOVŠEK

POVZETEK

V selektivnem izboru dokumentov sledimo (v historičnem zaporedju) razraščanju frakcijskega spora med Trockim in triumviratom /Zinovjev, Stalin, Kamenjev/.

V tokratnem prispevku objavljamo Trockijev sestavek "O 'smički' ('povezanosti') med mestom in podeželjem", objavljen v Pravdi 6. decembra 1923. V njem je Trocki natančneje pojasnil svoje poglede na nadaljnji ekonomski razvoj Sovjetske zveze, in v tem kontekstu tudi svoj odnos do podeželja.

ABSTRACT

FACTIONAL DISAGREEMENTS AND DISCORDS BETWEEN TROTSKY AND THE TRIUMVIRATE:

ON THE SMYCHKA (UNION) BETWEEN THE CITY AND COUNTRYSIDE, 6 DECEMBER 1923

This selection of documents provides a chronological portrayal of the escalating factional dispute between Trotsky and the Triumvirate, composed of Zinoviev, Stalin and Kamenev.

In this issue we publish an article by Trotsky entitled "On the smycha (union) between the city and countryside", first published in Pravda on 6 December 1923. In the article Trotsky gives a detailed explanation of the future economic development of the Soviet Union and, in this context, his attitude towards the countryside.

---

* Nadaljevanje članka iz Anthroposa 1996/3-4, str.154-157.

I.

Odnos Trockega do podeželja

Spomladi leta 1923 so bili po dveh letih Nove ekonomske politike /NEP/ neposredni cilji že doseženi: sovjetska oblast je premagala krizo iz leta 1921, lakota je minila, gospodarstvo dežele pa si je opomoglo od hudih udarcev državljanske vojne in vojnega komunizma. Ko pa deželi ni več grozila katastrofa, je bilo v partiji konec enotnosti. Nesoglasja med leninisti in levo opozicijo so zopet oživila. Skupinice razočaranih skrajnežev so iz napol ilegalnih zapečkov napadale vodstvo z očitki, da je izdalo stvar delavcev.

Za vodstvo ni bilo lahko dosledno izvajati novo ekonomsko politiko. V gospodarstvu je bilo na splošno opaziti precejšnje izboljšanje, toda zanj so bila še značilna nihanja in nesorazmerja. V vsem obdobju medvladja je nad partijo visel nerešen gospodarski problem tako imenovanih škarij: nesorazmerja med cenami kmetijskih proizvodov, ki so se nižale, in cenami industrijskih proizvodov, ki so rasle.

Jeseni leta 1922 je dosegla razlika v cenah najvišji razpon. Razmere so se še poslabšale zaradi težnje po združevanju državnih industrijskih obratov v sindikate, ki so lahko ustvarjali monopolne viške. Posledica tega je bila, da je državna industrija sredi leta 1923 zašla v težaven položaj. Morala je znižati cene, število brezposelnih pa se je naglo večalo. Prišlo je do nove akutne gospodarske krize prav v času, ko se je partija ukvarjala s subtilnim vprašanjem političnega nasledstva. Reakcija na krizo škarij je bila protislovna. Gospodarska, tehnična in administrativna vprašanja so postala predmet manipulacij v boju posameznikov in frakcij za politični vpliv. Za vlado je bil akuten problem vprašanje stabilizacije valute.

Spor o gospodarski politiki se je zapletal zaradi neurejenih odnosov med partijo in vodilnimi specialisti v državni industriji, ki so postali bolj ali manj stalen problem sovjetskega političnega življenja. Neurejeni odnosi med partijsko organizacijo in obratnimi direktorji so škodovali razvoju proizvodnje. Rastoči partijski aparat se je začel vmešavati v pristojnost direktorjev, posledice pa so bili stalni prepiri.

Druga nevarnost je bila v tem, da je bilo v pogojih NEP-a, ko je imelo blagovno gospodarstvo svoj lasten tok, objektivno neodvisen od volje, želj, platform, gospodarstvo prisiljeno konkurirati in obračunavati z zakonom te konkurence.

Ko je 20. aprila 1922 Trocki govoril kongresu, se je izognil tem vprašanjem, ki bi lahko sprožila viharno razpravo. Predvsem se je osredotočil na vprašanje gospodarske politike. To je bila vsekakor pomembna tema in ključno vprašanje za vse druge probleme. Politbiro je pooblastil Trockega, naj poda poglede kot uradno politiko, čeprav se je z njegovimi nazori prav tako malo strinjal kot Trocki s Stalinovo politiko do neruskih narodov.

V svojem referatu o industriji je pozval stranko, naj uredi gospodarstvo dežele, in se spoprime s težko nalogo prvobitne socialistične akumulacije. V uvodu je orisal dveletne izkušnje NEP-a in ponovno opredelil njegova temeljna načela. Dvojni namen NEP je bil po njegovem mnenju, razviti pomožne gospodarske sile Rusije in usmeriti razvoj v socialistične tirnice. Industrijska proizvodnja je počasna in zaostaja za obnovo privatnega gospodarstva. Zaradi tega nastaja med obema gospodarskima sektorjema neskladje, ki se kaže v škarijah med visokimi cenami industrijskih in nizkimi cenami kmetijskih proizvodov. Metafora, ki jo je začel uporabljati, si je priborila domovinsko pravico v ekonomskih krogih. Kmetje niso mogli kupovati industrijskega blaga in niso imeli vzpodbude za prodajo svojih proizvodov. "Škarje" so grozile, da bodo razrezale gospodarske vezi med mestom in deželo in uničile zvezo med delavci in kmeti. Škarje

morajo biti zaprte. To je bilo bistvo njegove "smičke" - povezanost med mestom in podeželjem. Namesto da bi zviševali cene kmetijskih proizvodov, je bilo treba po njegovem mnenju znižati cene industrijskih proizvodov. Industrijo je nujno treba nacionalizirati, modernizirati in koncentrirati, za to pa je potrebno načrtovanje. Trocki se ni zavzemal, kot so kasneje trdili njegovi nasprotniki, za ukinitvev NEP v prid planiranja. "Nova ekonomska politika" je dejal Trocki, "je arena, ki smo jo sami ustvarili za boj med nami in privatnim kapitalom. Ustvarili smo jo, jo legalizirali in zanjo se bomo borili z vso resnostjo." Lenin je poudarjal, da je bil NEP zamišljen premišljeno in dolgoročno.

Po mnenju Trockega je NEP ustvaril okvire za dolgoročno sodelovanje, za boj in tekmovanje med socialističnim in privatnim sektorjem v gospodarstvu. Sodelovanje in boj je ocenjeval kot dialektično nasprotje enovitega procesa. Pozival je partijo k obrambi in razširitvi socialističnega sektorja. Prepričan je bil, da socialistično plansko gospodarstvo ne bo moglo z enim zamahom odpraviti NEP. Načrtno gospodarstvo naj se razvija v okviru mešanega gospodarstva tako dolgo, dokler socialistični sektor ne bo počasi povsem vsrkal privatnega sektorja, ga spremenil ali odpravil in tako presegel okvire NEP. Trocki se je zavedal, da ji mogoče z dekreti odpraviti NEP, privatne trgovine in nasilno uničiti privatnega kmetijstva, prav tako se ni navduševal za administrativno razglašanje "prehoda v socializem". Ta metodična razlika med koncepcijo Trockega in Stalina je postala očitna šele v naslednjih letih. Mnogi so tedaj mislili, da v principu nasprotuje NEP, ker se je odločno zavzemal za ofenzivno socialistično politiko. Njegov govor na XII. kongresu in "teze" spadajo med zgodovinske dokumente, ki odsevajo gospodarske ideje Trockega. Razvoj in graditev Sovjetske zveze sta šla po drugi poti. Bistva njegovih zamisli delegati niso razumeli. Delegate je navdušil bolj zanos njegovega govora kot vsebina. Nekatere njegove zahteve in zamisli pa so bile takšne, da so povzročile odpor in nezaupanje.

II.

Lev Trocki: O "smički" med mestom in podeželjem (Pravda, 6. 12. 1923)

Zadnje mesece me nekateri tovariši sprašujejo, kakšen je pravzaprav moj odnos do kmetstva in v čem se razlikuje od Leninovega, drugi spet pa mi zastavljajo vprašanje natančneje in konkretnije: ali je res, pravijo, da podcenjujete vlogo kmetov v našem gospodarskem razvoju in da zavoljo tega tudi ne pripisujete zadostnega pomena ekonomski in politični zvezi proletariata in kmetov? Taka vprašanja letijo vame v ustni in v pisni obliki.

- Ampak le kje ste to pobrali? sprašujem ves začuden. Na osnovi kakšnih dejstev mi to pripovedujete?

- Saj ravno to je tisto, odgovarjajo, ko ne vemo; ampak v tujini krožijo govornice...

Spočetka temu govoričenju nisem pripisoval kakšnega posebnega pomena, toda pismo, ki sem ga nedavno prejel v zvezi s tem, mi je dalo vetra. Le odkod bi mogle prihajati te govornice? In sem se čisto po naključju spomnil, da so šli te vrste glasovi po

Rusiji naokrog že pred štirimi ali petimi leti.

Takrat so rekli preprosto: Lenin je za kmete, Trocki je proti njim... Šel sem prebrat članka o tej temi: svojega v Izvestjih 7. februarja 1919 in Leninovega v Pravdi 15. februarja istega leta. Lenin je neposredno odgovarjal na pismo kmeta G. Gulova, ki je dejal - citiram Lenina - "... širijo se glasovi, da se Lenin in Trocki ne razumeta in da sta še posebej različnega mnenja kar se tiče srednjih kmetov."

V svojem članku sem v splošnih obrisih razložil značilnosti naše kmetijske politike, naš odnos do kulakov, do srednjih in malih kmetov, in končal takole: V sovjetski oblasti o tej zadevi ni bilo nasprotnih mnenj in jih tudi zdaj ni. Toda kontrarevolucionarji, ki jim vse bolj trda prede, nimajo drugega izhoda, kot da slepijo delavske množice in jih prepričujejo, da svet ljudskih komisarjev razkrajajo notranje razprtije.

Teden dni kasneje je Lenin v svojem članku med drugim zapisal: "Tovariš Trocki izjavlja, da so govornice o nasprotjih med nama ostudna in nesramna laž, ki jo širijo veleposestniki in kapitalisti ter njihovi pomagači - taki, ki se tega zavedajo in taki, ki se tega ne. S svoje strani izjavo tovariša Trockega podpiram v celoti."

Navkljub temu pa je videti, da je take govornice sila težko izkoreniniti. Spomnimo se francoskega pregovora: "Obrekujmo, obrekujmo, nekaj umazanije se bo že prijel." Ampak danes bi krivdo za take govornice težko zvrčali na veleposestnike in kapitaliste, zakaj od leta 1919 sem se je število teh častitljivih gospodov močno skrčilo, po drugi strani pa je res, da imamo danes v mestih nepovce, na podeželju pa trgovce in kulake; zagotovo je v njihovem interesu, da - kar se tiče razmerja med komunistično partijo in kmeti - sejejo med ljudmi zmedo in sovraštvo.

Kdo neki drug kot kulak, mešetar, novopečeni trgovec, preprodajalec nepremičnin in podobni skušajo najti tržno zvezo med kmetiškim proizvajalcem žita in kupcem industrijskih izdelkov ter iz smička izriniti sovjetsko državo; glavna bitka divja zdaj prav na tem polju. Tudi tu je politika v službi gospodarskih interesov. Zasebni posrednik si na vse kriplje prizadeva navezati stike s kmetom in si pridobiti njegovo zaupanje, pa zato očitno radevolje sprejema in razširja stare laži nekdanjih zemljiških posestnikov - le da malce bolj oprezno, kajti odtistihmal se je sovjetska oblast okrepla.

Znameniti Leninov članek Bolje manj - toda bolje daje jasno, preprosto in hkrati zaokroženo podobo ekonomske soodvisnosti proletariata in kmetstva oziroma državne industrije in poljedelstva. Ni nam treba na ta Leninov spis posebej opominjati ali ga citirati, vsi ga dobro poznamo; njegova osnovna misel je tale: v naslednjih letih moramo sovjetsko državo prilagoditi potrebam in moči kmetijstva, toda pri tem ohraniti njen značaj delavske države; po eni strani moramo prilagoditi sovjetsko industrijo kmetijskemu tržišču, po drugi strani pa je treba ohraniti vse njene značilnosti državne, se pravi socialistične industrije. Le tako bomo lahko obdržali ravnovesje v naši sovjetski državi vse dotlej, ko bo revolucija podrla ravnotežje v kapitalističnih državah. Ne gre torej za ponavljanje besede smička ob vsaki priložnosti (čeprav beseda ni slaba), pač pa za učinkovito prilagajanje industrije kmečkemu gospodarstvu, kar edino lahko reši osrednje vprašanje našega gospodarstva in naše politike.

Tako smo prišli do besede "škarje". Prilagajanje industrije tržišču s poljskimi pridelki terja od nas, da najprej kolikor je mogoče znižamo cene industrijskih izdelkov. Proizvodne cene seveda niso odvisne od organizacije dela v določeni tovarni, marveč tudi od organiziranosti celotne državne industrije, državnega prometa, državnih financ in državnega trgovskega aparata.

Če med posameznimi industrijskimi vejami ni pravega sorazmerja, ga ni zato, ker ima država strahotno velik mrtev kapital, ki pritiska na vso industrijo, ki dviga ceno vsakega metra platna, vsake škatlice vžigalic. Če so doge pri sodu različno dolge, ga

boste lahko napolnili z vodo samo do roba najkrajše ali drugače povedano, lahko zlivate vanj kolikor hočete, pri škrbini, kjer se najkrajša doga konča, bo voda odtekala. Če se različne veje naše državne industrije (rudarska, kovinska, tekstilna in tako dalje) med seboj ne ujemajo in če niso usklajene s transportno pa kreditno politiko - bodo v proizvodnih stroških zaobseženi tudi izdatki najbolj deficitarnih industrijskih vej, končni rezultat pa bodo določala najmanj razvita industrijska področja. Sedanja prodajna kriza pomeni ostro opozorilo, ki nam ga daje trg s kmečkimi pridelki: nehajte česnati o smički, uresničite jo.

V kapitalistični družbeni ureditvi so krize razumljive in navsezadnje tudi edini način uravnavanja gospodarstva, se pravi usklajevanja različnih industrijskih področij ter celotne proizvodnje in zmogljivosti trga. Toda v našem sovjetskem gospodarstvu - na prehodu med kapitalizmom in socializmom - krizni pojavi v trgovini in industriji za nas ne morejo biti nekaj normalnega, neizogiben način usklajevanja različnih delov nacionalnega gospodarstva pa še celo ne. Krize odnašajo, uničujejo ali razsipavajo določen del državnega imetja tako, da ga nekaj pade v roke mešetarjem in preprodajalcem - skratka preide v roke privatnega kapitala. Ker smo podedovali izjemno slabo organizirano industrijo, katere različni deli so bili pred vojno v primerjavi z današnjimi povezani povsem drugače - je izredno težko uskladiti različna industrijska področja tako, da bi jih bilo z različnimi tržnimi mehanizmi mogoče prilagoditi kmečkemu gospodarstvu. Če se bomo pri uresničevanju nujne reorganizacije zanašali samo na krize, bomo dali vso prednost privatnemu kapitalu, ki se že tako in tako vriva med nas in podeželje, se pravi med delavca in kmeta.¹

Privatni trgovski kapital ustvarja zdaj kar precejšnje profite in vse manj se mu zdi vredno sodelovati s posredniki. Zasebni trgovec skuša organizirati proizvajalca in vzeti v zakup državna industrijska podjetja, z drugimi besedami, spet se začene proces prvobitne akumulacije, najprej na področju trgovine, potem še industrije. Očitno pomeni vsaka izguba pridobitev za privatni kapital: prvič zato, ker postajamo s tem šibkejši, drugič pa zato, ker dovršen del za nas izgubljenega denarja pade v roke novemu kapitalistu.

Katera pota so nam v teh razmerah na voljo za uspešen boj proti privatnemu kapitalu? So sploh kakšna? So - zavesten planski odnos do tržišča in do gospodarskih nalog v celoti. Delavska država ima v rokah osnovne proizvodjalne sile v industriji, ima v oblasti ves promet in finance. Ni nam treba čakati, da delna ali splošna kriza razkrije slabo usklajenost posameznih elementov našega gospodarstva. Ni nam treba tavati v temi, kajti poglobitve tržne karte so v naših rokah. Sposobni smo - to si velja zapomniti! - vse bolje in bolje oceniti osnovne elemente ekonomike in prilagoditi celotno industrijo kmetijstvu; to je edina kot k uresničenju smičke.

Vzgajati vaško prebivalstvo je nekaj imenitnega, toda smisel smičke je v nizki ceni plugov in žeblicev, platna in vžigalic; najlažje znižamo cene industrijskih proizvodov s pravilno organizacijo industrije (sistematično, plansko), ki mora biti v sozvočju z razvojem kmetijstva.

Reči, "vse je odvisno od smičke, ne pa od načrtovanja v industriji", pomeni ne razumeti bistva vprašanja, zakaj smičke ne bo mogoče uveljaviti, če industrija ne bo smotrno organizirana in vodena po čvrsto začrtanem planu. Druge poti ni in je ne more biti.

Dobro zasnovano delo centralne planske komisije je neposredna in smotrna pot k

¹ Do dokončne utrditve socialističnega gospodarstva bomo imeli še precej kriz, o tem ni dvoma, naša naloga pa je, da njihovo število skrcimo na minimum in da bo škoda, ki nam jo prizadevajo, vse manjša in manjša. - L.T.

uspešni uresničitvi smičke - toda ne z odpravljanjem, pač pa z upoštevanjem trga.² Tega kmet še ne razume, mi bi pa morali; te stvari bi morale biti jasne vsakemu komunistu, vsakemu naprednemu delavcu. Prej ali slej bo delovanje gospplana tudi kmet začutil na svoji koži. Da je ta naloga zelo zapletena in strahovito težka, je jasno ko beli dan: terja čas in sistem bolj in bolj preciznih, odločnejših ukrepov. Zdajšnja stiska nas bo izmodrila, mora nas.

Prenova poljedelstva ni kajpada nič manj važna, toda uresničuje se dosti bolj spontano in je včasih precej manj odvisna od državnih ukrepov kot pa od razvoja industrije. Delavska država mora priskočiti na pomoč kmetom (seveda v okviru danih možnosti!) s poljedelskimi krediti in s strokovnimi agronomskimi nasveti ter jim tako lajšati prodor na svetovni trg, kamor bi lahko izvažali žito, meso, maslo in podobne izdelke; vendarle je res, da lahko vplivamo na kmetijstvo v glavnem (neposredno in posredno) z industrijo, ki mora oskrbeti podeželje s kmetijskimi stroji in s kmetijskim orodjem po dostopnih cenah, poskrbeti mora za umetna gnojila in za cenene gospodinjske potrebščine. Če hoče država organizirati in razviti kreditiranje kmetijstva, potrebuje za to znatna obratna sredstva, do katerih lahko pride le s tako industrijo, ki ustvarja dobiček - to pa brez smotrne medsebojne usklajenosti vseh industrijskih vej ni mogoče. Taka je resnično praktična pot do smičke med delavskim razredom in kmetstvom.

Za politično pripravo teh zvez in še posebej za preganjanje izmišljotin, ki jih širijo mešetarski trgovci privatniki, bi nam bil potreben dober kmečki list. Kaj pomeni v tem primeru "dober"? Časopis, ki bi prodrlo do kmetov, ki bi ga kmetje razumeli, tak, ki bi kmetstvo približal delavskemu razredu. V listu z naklado kakšnih petdeset ali stotisoč izvodov bi morebiti že kaj pisalo o kmetijstvu, pravi kmečki glas pa to ne bi bil, saj kmetu še v roke ne bi prišel, v vsakem naših brezštevilnih "uradov" bi za svojo rabo zagotovo zadržali nekaj primerkov. Potrebujemo kmečki tednik (dnevnik bi bil predrag in spričo stanja našega prometa bi se ga tudi pravočasno razpošiljati ne bi dalo), ki bi za začetek tiskali recimo v dvomilijonski nakladi. Tak list kmetov ne bi smel "poučevati" pa tudi "proglasov in razglasov kmetom" ne bi smel objavljati; poročati bi moral, kaj se godi v Sovjetski zvezi in zunaj njenih meja, predvsem seveda o takih rečeh, ki se neposredno tičejo kmetovanja oziroma kmečkega gospodarstva. Porevolucijske kmete bi kaj hitro zamikalo branje, če bi jim bili mi sposobni dati glasilo, kakršno potrebujejo in kakršno bi jim bilo všeč. Tak list, čigar naklada bi iz mesca v mesec rasla, bi vsaj spočetka skrbel za tedenske stike med sovjetsko državo in velikansko množico kmetov. Toda vse tole o kmečkem časopisu nas vrača k industriji; po tehnični plati bi namreč moral biti list izvrsten; moral bi biti zgleden ne samo po načinu urejevanja ampak tudi po grafični opremi, saj bi bilo sramotno vsak teden pošiljati kmetom naše mestne nemarnosti in nesposobnosti.

To je vse, kar lahko zazdaj odgovorim na vprašanja v zvezi s kmeti. Če tovariši, ki so mi vprašanja zastavili, z odgovori ne bodo zadovoljni, jim radevolje odgovorim konkretnije, z natančnimi podatki o izkušnjah vseh šest let dela v sovjetski državi, kajti to vprašanje je osrednjega pomena.

² Da me ne bi razlagali nápak, posebej poudarim, da gre predvsem za pravilen pristop, zakaj očitno je, da zgolj z obstojem gospplana stvar še ni urejena. Razvoj industrije in celotnega gospodarstva je odvisen od nekaj deset dejavnikov, toda le s čvrstim, odgovornim in neprekinjenim delom gospplana bo mogoče vse faktorje in okoliščine primerno urediti in dosledno uravnati našo celotno dejavnost. - L.T.